

անելով բազմախուռն թարգմանական բառերի մէջ: Նորայրի բառարանը չը նայելով իր համեմատական համառօտութեան՝ ստուգարան, վստահելի, գիտնական աշխատութիւն է, նոր բառարանը աւելի գործնական ուղղութիւն ունի, բայց ամեն քայլափոխում կատարածի է:

Իբրեւ վերջաբան՝ մի նկատողութիւն ևս, որ բառարանից դուրս է և ընդհանուր դարձած մի գրական ազեղ երևոյթի է վերաբերում: Շատ և շատ փաստեր կան նոր բառարանում, որոնք ապացուցանում են, թէ նրա հեղինակը մեծ չափով օգտուել է Նորայրից:

Համեմատել, օր. Appointer. Նորայր՝ «Հրաման տալ դատարարի (վկայա լսող բերելոյ)». Լուսինեան՝ «Հրաման տալ դատարարի (վկայա լսող բերելոյ)». Etoile filante, tombante. Նորայր՝ «Թափեալ, սլացեալ, սահեալ, թռիչ ասող, Ս. ասուպ». Լուսինեան՝ սլացեալ՝ սահեալ՝ թափեալ՝ թռիչ ասող, թռիչ, ասուպ». և շատ ուրիշները:

Յայտնի է միւս կողմից, որ մեզանում գրական մեծ կրկասիրութիւնների ձեռնարկողները մի տեսակ նահատակներ են, որոնց ոչ միայն մտաւոր աշխատանքը նիւթապէս չէ վարձատրում, այլ դեռ իրանցից էլ դրամական գոհարերութիւն է պահանջւում: Այս գէպքում նրանց վարձատրութիւնը՝ միակ բարոյականը պէտք է լինի. պէտք է որ նրանցից օգտուող, իբրեւ աղբիւր գործածող ամեն մի հեղինակ՝ նուիրական պարտք համարէր յիշել իր նահատակ նախորդին՝ իբրեւ օժանդակ, իբրեւ աղբիւր իր աշխատութեան: Այս պարտականութիւնն աւելի ևս ստիպողական է ներկայ գէպքում, երբ Նորայր իր բառամթերքից նշանաւոր մասը քաղել է ինքնուրոյնաբար, ձեռագիրները քրքրելով, փոշու միջից լոյս աշխարհ հանելով, իսկ նոր բառարանի հեղինակը այդ պատրաստ նիւթը, առանց աշխատանքի, արտագրել է նրանից: Սակայն արդար լինելու համար աւելցնենք, որ Նորայրի հետ նոյնպէս վարուել են և ուրիշները, և որ գրական աղբիւրները չը յիշատակելու ախտը զօրափտաբար ընդհանուր, շատ տարածուած երևոյթ է մեր մէջ:

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Յ) ՀԱՅԵՈՒՆԻ. Թագաւոր Լուսիկ և Սեփե Հովիկ. Վաղարշապատ, 1900 թ., գինը 25 կ.:

Հեքեաթանման այդ վէպի մէջ պատկերանում է Դերսիմի*) վրանարնակ և խաչնարած ցեղերի հովուական կեանքը: Ժողո-

*) Թիւրքաց Հայաստանի արեւմտեան մասում:

վերդական այդ ստեղծագործութեան համառօտ բովանդակուկութիւնը հետեւեալն է.

Կամախում ապրում էին եօթը եղբայրներ. նրանց բազմաթիւ հօտերի և վրանների առաջ բաց էին Եփրատ գետի ձախ եզերքի բոլոր արօսները մինչև Դերսիմ: Եղբայրներից աւագը Կամախի թագաւորի սիրած ունն էր և հարկահանը: Մի քանի ժամանակից յետոյ մեռնում են բոլոր 6 եղբայրները անդաւակ և մնում է կենդանի միայն Փոթ անունով եղբայրը, որին և անցնում են միւս եղբայրների բոլոր հօտերն ու կայքը: Այդ հարուստ հովիւը նոյնպէս անդաւակ է լինում: Միայն շատ ուշ Աստուած տալիս է նրան մի աղջիկ, բայց դա էլ կոյր և անդամալոյծ է ծնւում:

Հովուի այդ աղջկայ հետ միևնոյն օրը լոյս աշխարհ է դալիս Բերդակի հօօր թագաւորի միակ որդի Լուսիկը, մի գեղեցիկ, կայտառ և ուժեղ տղայ: Վէպի միտքն է ցոյց տալ, որ ճակատագրի որոշումն անսխիտի է և՛ եթէ նա վճռել է որ գեղեցիկ և ուժեղ թագաւորազնը պսակուի մի հովուի կոյր և անդամալոյծ արջկայ հետ—անպատճառ այդ պէտք է կատարուի, և կատարւում է:

Պատանի Լուսիկը մի օր որսի գնալիս պատահում է ուխտատեղում մի խումբ աղջիկների: Նոյն գիշերը երազում նա տեսնում է որ իր նշանածը պէտք է լինի մի ինչ որ հովուի անդամալոյծ աղջիկը: Ծակատագրի այդ որոշումն անհաւատալի է թւում Լուսիկին: Անցնում են օրեր և նա մոռանում է երազը: Մի անգամ որսորդութեան ժամանակ անտառում նա հանդիպում է հովուական մի վրանի: Մտնում է այդ տեղ գիշերելու: Վրանի տակ ապրում էին հովիւը, նրա կինը և անդամալոյծ աղջիկը: Լուսիկը երազում իմանում է որ հէնց այդ վրանում է գտնւում ճակատագրից իրան որոշուած նշանածը: Զարթնելով և հովուին ու նրա կնկան չը տեսնելով վրանում, նա մօտենում է մի անկիւնում ցնցոտիների տակ պառկած աղջկան և զարհուրում է տեսնելով նրա այլանդակութիւնը:

—Դանակի մի հարուածով եկ ազատւում սրանից, մոտծում է Լուսիկը և ցցում դանակը աղջկայ փորն ու դուրս փախչում վրանից:

Աղջկայ մայրը վերադառնալով վրանը, հանում է դանակը արիւնաշաղ աղջկայ մարմնից և կապում է նրա վէրքը: Ապա զսնազան հրաշքներով աշողւում է բժշկել աղջկան բոլոր մարմնաւոր արատներից և վերջը՝ հովուի աղջիկը կերպարանափոխուելով դառնում է մի հրաշալի գեղեցկուհի, սատափի ատամներով, որի համար և կոչւում է Սետե (սատափ):

Գեղեցկուհի Սեփեր սկսում է օգնել մօրն ու հօրը։ Նա ցանկութիւն է յայտնում, որ հօր փոխարէն ինքը արածացնի ոչխարները։ Շուտ սովորում է սքանչելի սրինգ անել և հով-
ւութիւն անել։

Մի անգամ, Համբարձման օրը, երբ աղջկեղքը Սեփեր հետ միասին մի լեռան լանջին վիճակ էին գցում և գուշակութեան երգեր երգում, եկաւ զբօսնելու և Լուսիկը, որ արդէն ժառանգել էր հօր գահը։ Լուսիկ թագաւորը տեսնելով Սեփեր գեղեցկութիւնը, սաստիկ սիրահարւում է նրա վրայ։ Ի հարկէ նրա մտքով չէր կարող անցնել, որ իր առաջին հէնց այն աղջիկն է, որին նա սպանած էր կարծում։ Լուսիկը վերադառնալով իր պալատը, երկար ժամանակ չէ կարողանում իր մտքից հանել Սեփեր պատկերը, բայց միեւնոյն ժամանակ չէ ուզում որ չըջապատուին իմանան նրա սիրահարութեան մասին։ Մի քանի ժամանակ տանջուելուց յետոյ նա վճռում է մեն-մենակ գնալ ու գտնել այդ գեղանի հովուհուն։ Խոր, մութ և կուսական անտառներում նա մղորւում է, հազար ու մի վտանգ և սարսափներ է տեսնում և երբ անտառից լոյս աշխարհ է դուրս գալիս, նա ամեն մի պատահողից հարցնում է.

—Աչքերը մէջման, ատամները սատափ, եկաւ անցաւ, տեսար։ Այսքանը նա միայն գիտէր Սեփեր մասին։

Շատ դժուարութիւններով վերջապէս նա հասնում է մի լեռան և իմանում, որ նրա վրայ է գտնւում հովուհին իր հօտի հետ, բայց սարը ամեն կողմից արդէն պաշարւած է լինում Բէլ թագաւորի զօրքերով։ Նա ուզում է փախչել գեղեցկուհուն։ Լուսիկը այնու ամենայնիւ կարողանում է պատահել Սեփին, բայց որովհետեւ սա հովուի շորերով է լինում՝ չի ճանաչում և յետ է դառնում տուն։

Յետոյ վրայ է հասնում ձմեռը։ Զիւնը ծածկում է սար ու ձոր։ Սեփեր ոչխարները կեր չունեն, խոտ չը կայ։ Գիւղի առետրական հրէան էլ խոստանում է խոտ տալ, եթէ Սեփեր նրա որդու կինը դառնայ։ Սեփեր գերադասում է կորցնել իր հօտը, քան գնալ մի հրէայի։ Նա ջերմեռանդ աղօթքով դիմում է Աստուծու օգնութեան։ Հասնում է գարունը, բացւում է երկինքը։ Սարերը ծածկւում են կանաչով ու ծաղիկներով։ Հօտը դուրս է գալիս արածելու, բայց անչափ ուտելով նորածիլ խոտը, սկսում է սատկոտել և եօթ հազար ոչխարից մնում է մի հազար։

Բէլ թագաւորն էլ ձեռք չի վերցնում գեղեցկուհուց լեռնէ լեռ է գցում Սեփին։ Ի՞նչպէս աղատուել։ Հովուհին դիմում է խորամանկութեան։ Իր «խատուտիկ» ոչխարի բուրդը

կտրում է և շինում միբուք ու բեխեր և դրանով խաբում Բէլի ձիաւորներին: Բայց վերջ ի վերջոյ նրա խորամանկութիւնը բացւում է և կտրիճ հովուհին ստիպուած է լինում զէնքի դիմել իր պատիւը պաշտպանելու համար: Այդ ինքնապաշտպանութեան համար նրան օգնում են իր երկու հաւատարիմ չները, «որոնք հայր Աբրահամի չների ցեղից էին», և ձեռնասուն առիւծն ու ինձը: Լուսիկն իմանում է իր սիրածի վտանգաւոր դրութեան մասին և օգնութեան է հասնում: Կռուի ժամանակ ինքը Սետն իր ձեռքով սպանում է իր ախոյեան Բէլին: Այդպէս ահա կատարւում է ճակատագրի վճիռը և Լուսիկը պսակւում է Սետի հետ:

Ահա կարճ բովանդակութիւնը այս, երեք, աղաւաղած դիւցազններգութեան, որ «փոքր ինչ կոկուած» և գրական լեզուի վերածած գրի է անցկացրել պ. Հայկունին: Նա «երկար երգերը» (եր. 48) տեղ-տեղ դուրս է ձգել: Մենք կարծում ենք, որ աւելի մեծ ծառայութիւն արած կը լինէր պ. Հայկունին թէ մեր գրականութեան և թէ ազգագրութեան, եթէ «Մինաս Բարբի» պատմածը նոյնութեամբ գրի առնէր և միայն ծանօթութիւնների միջոցով զիւրացնէր այդ ժողովրդական վէպի ընթերցանութիւնը: Գուցէ հէնց «փոքր ինչ կոկուած» շնորհիւ է, որ պատմաւածքի կիսը տեղ-տեղ ընդհատւում է: Սակայն լոյս տեսած ձեռք էլ ժողովրդական այս վէպը արժանի է մեծ ուշադրութեան. մեր բանաստեղծները կարող են համեմատել իրանց դժգոյն մուսան մեր ժողովրդի առողջ ստեղծագործութեան հետ:

Լ. Ս.

4) ԱՐԱՄ ԶԱՐԸԳ. Բանաստեղծութիւններ. Վնեստիկ. 1900 թ.
գինը 1 ռ.

Աստուածային կրակ ունեցող անգրագէտ մարդն էլ կարող է իր հոգու յուզմունքները բանաստեղծօրէն արտայայտել: Դրան ապացոյց մեր աշըղներէից շատերը, որոնք դժբախտաբար թուրքերէն են երգել:

Ժողովրդական շատ գեղեցիկ երգեր հէնց այդպիսի անհատների ստեղծագործութիւններ են: Այդպիսի հեղինակները մոռացւում են, բայց նրանց հոգին իրանց յօրինած երգերում դեռ անքրում է, որովհետեւ ժողովուրդը նրանց մէջ արձագանք է գտնում իր վշտին և ուրախութեան, իր ձգտումներին ու յոյսերին: Բանաստեղծը կարող է մինչև անգամ միայն երգել իր անհատական զգացմունքները, իր հոգու արամագործութիւնները: